

ALEKSANDER BÖHM

Prof. dr hab. inż. arch.
Politechnika Krakowska
Wydział Architektury
Instytut Architektury Krajobrazu
e-mail: abohm@wp.pl

PROFESOR STEFAN ŻYCHOŃ

PROFESSOR STEFAN ŻYCHOŃ

STRESZCZENIE

Tekst w zarysie przedstawia sylwetkę Profesora Stefana Żychonia – zakopiańczyka, znakomitego narciarza i architekta – współzałożyciela i profesora Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Praca jest wprowadzeniem do opublikowanej po ponad półwieczu naukowej pracy Profesora, którą poświęcił zagadnieniom początków i rozwojowi przemysłu u podnóża Tatr¹

Słowa kluczowe: profesor Stefan Żychoń

ABSTRACT

The text is a general outline of the character of Professor Stefan Żychoń – a native of Zakopane, an excellent skier and architect – the co-founder and a professor of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology. This work is an introduction to a scientific work by the Professor, published after more than half a century from the time of its writing, which he devoted to the matter of the beginnings and the development of industry at the foot of the Tatra Mountains.

Key words: Professor Stefan Żychoń

Publikacja doktoratu Stefana Żychonia² – po 56 latach od jego napisania – ma w pierwszym rzędzie spełnić cel poznawczy – ściślej, uzupełnić wiedzę na temat początków przemysłu u podnóża Tatr. Autorem jest wybitny znawca tych spraw, w ujęciu wielu aspektów. Rodowity zakopiańczyk, syn miejscowego lekarza niezwykle zasłużonego na polu leczenia gruźlicy i budownictwa sanatoryjnego, znakomity narciarz, członek kadry olimpijskiej, architekt i jeden z założycieli Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej – jej profesor.

Przypomnienie tej postaci, to drugi cel. Życiorys zawodowy Stefana Żychonia (1904–1992) zaczyna

się w Warszawie, gdzie po ukończeniu studiów architektonicznych w roku 1933 rozpoczął pracę w słynnej pracowni prof. Bohdana Pniewskiego. Był to okres znakomitego rozwoju polskiej architektury i wspaniałych realizacji, przy których projektowaniu Stefan Żychoń nabywał doświadczenia. Swoją rozległą wiedzę dzielił się później jako wykładowca w okolicznościach, w których o budowie Gdyni, COP-u czy przedwojennych planach zagospodarowania ziem górskich, w powojennych uczelniach polskich mało się mówiło. Stefan Żychoń robił to nie tylko z pozycji dydaktyka ale z poczucia patriotyzmu w rzadko spotykanym wydaniu, dalekim od powierzchniowych deklaracji.

Po zakończeniu kampanii wrześniowej i zwolnieniu z obozu jenieckiego, Stefan Żychoń wrócił do Zakopanego, gdzie zorganizował wydział budowlany Zarządu Miejskiego – tzw. „Bauamt”. Udało mu

¹ Doktorat wykonany pod kierunkiem prof. Gerarda Ciołka zakończonym obroną pracy w Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej 30.12.1960 – dotąd niepublikowany.

² Żychoń S. 2016, *Historyczny rozwój Kuźnic*, TEKA Komisji Urbanistyki i Architektury PAN o/Kraków, Tom XVIV, s. 35.

Il. 1. Stefan Żychoń (1904–1992). Źródło: z archiwum Jana Karpiela

Ill. 1. Stefan Żychoń (1904–1992). Source: from the archives of Jan Karpiel

się stworzyć tym sposobem swoisty azyl dla szeregu wybitnych architektów z Warszawy – między innymi Juliusza Żórawskiego i Jerzego Mokrzyńskiego. To w tym gronie w latach 1940–1942 rodziła się koncepcja przestrzennego rozwoju Zakopanego. Przy tej okazji powstał też cenny zbiór kilku tysięcy fotografii dokumentujących obraz okupowanego Podtatrza a także archiwum prac budowlanych i planistycznych tego czasu².

W roku 1943 Stefan Żychoń przeniósł się do Krakowa, gdzie z polecenia tajnej Politechniki Warszawskiej prowadził kursy architektoniczne. Po zakończeniu wojny współorganizował – początkowo w ramach AGH – Wydział Architektury Politechniki

² Więcej w: Henryk Jost, *Zakopane czasu okupacji*, Zakopane 2001.

PROFESSOR STEFAN ŻYCHOŃ

The publication of Stefan Żychoń's¹ doctorate – 56 years after it was written – is chiefly meant to increase our knowledge, or – to be more exact, to expand our understanding of the beginning of industry at the foot of the Tatra Mountains. The author was an outstanding expert on these matters, looking at it from multiple viewpoints. A native of Zakopane, the son of a local physician with great achievements in the field of treating tuberculosis and the construction

¹ Doctorate written under the supervision of professor Gerard Ciołek, finished with a defense at the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology in 30.12.1960 – heretofore unpublished.

Krakowskiej. To wówczas zawiązała się Jego wieloletnia przyjaźń i owocna współpraca – między innymi na temat zagospodarowania brzegów Jeziora Czorsztyńskiego – z profesorem Gerardem Ciołkiem. W roku 1957 Stefan Żychoń został koordynatorem inwestycji i następnie architektem miejskim w związku z rozbudową Zakopanego i Okręgu Tatrzańskiego. Jak zawsze, łącząc działalność organizacyjną z projektowaniem, badaniami i dydaktyką rozpoczął wówczas pracę nad dziełem głównym, jakim stała się Jego habilitacja opublikowana p.t. *Elementy struktury przestrzennej polskiego i słowackiego Podtatrza*³. Jest to bez wątpienia wybitna pozycja w badaniach nad genezą różnic w przekształceniach krajobrazu po obydwu stronach Tatr.

W roku 1975 rozpoczął się kolejny etap życiorysu zawodowego profesora Stefana Żychońa - jako kierownika Pracowni Regionalnej Politechniki Krakowskiej w Zakopanem. Znakomity znawca kultury góralskiej i jej materialnej postaci – od detalu zdobnictwa artystycznego do skali struktur wieloprzestrzennych – a zarazem krzewiciel międzywojennego etosu elity intelektualnej i arbiter elegancji, realizował tym sposobem wielokrotnie podnoszony zamysł stworzenia placówki badawczej i projektowej, nie tylko związanej z górami swoim położeniem ale czerpiącej pożytki z zasobów zdolności ich mieszkańców i pomnażającej te zasoby.

Profesor Stefan Żychoń zmarł 9 września 1992 roku w Zakopanem i pochowany został na Cmentarzu Zasłużonych na Pęksowym Brzyzku.

³ „Zeszyty Naukowe Politechniki. Krakowskiej” nr 6, Architektura zeszyt 25), a wcześniej ukazało się jej streszczenie pt. *Wybrane problemy struktury przestrzennej polskiego i słowackiego Podtatrza* („Spraw. Posiedz. Komis. Nauk. PAN Krak.”, I–VI 1968).

of sanatoriums, an excellent skier, a member of the Olympic team, an architect and one of the founders of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology – as well as its professor. Reminding us of his character is the second goal. Stefan Żychoń's (1904–1992) career began in Warsaw, where, after graduating from architecture studies in the year 1933, he began working at the famous practice of professor Bohdan Pniewski. This was a period of outstanding development of Polish architecture and of the building of wonderful structures, during the design of which Stefan Żychoń gained his experience. He would later, as a lecturer, share his broad knowledge in circumstances in which few at Polish

post-war universities spoke of the construction of Gdynia, COP or of the pre-war plans for mountainous regions. Stefan Żychoń did this not only as a teacher, but also out of a feeling of patriotism of a very rare breed, far from superficial declarations.

After the end of the September campaign and his release from a prisoner-of-war camp, Stefan Żychoń went back to Zakopane, where he organised the construction department of the Municipal Authority - the so-called "Bauamt". He managed to create a sort of safe haven for a number of outstanding architects from Warsaw – among these being Juliusz Żórawski and Jerzy Mokrzyński. It is in this group that the concept of the spatial development of Zakopane was being developed in 1940–1942. In addition, it was also the occasion of the making of a collection of several thousands of photographs documenting the occupied Podtatrze region, as well as an archive of the construction and planning work of the time².

In 1943 Stefan Żychoń moved to Krakow, where, on the orders of the underground Warsaw University of Technology, he conducted courses on architecture. After the end of the war he co-organised – initially under the auspices of AGH – the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology. It is there that his long-term friendship and fruitful cooperation with professor Gerard Ciołek began – for instance, they worked on planning the development of the shores of Czorsztyn Lake. In 1957 Stefan Żychoń became a coordinator of construction projects and, afterwards, a municipal architect due to the expansion of Zakopane and the Tatra District. As always, combining organisation work with design, research and didactics, he began working on his grand

work, his habilitation titled *Elementy struktury przestrzennej polskiego i słowackiego Podtatrza*³. It is, without a doubt, an outstanding work on the research on the genesis of the differences of the changes in the landscape on both sides of the Tatra Mountains. The year 1975 saw the start of the next stage of the career of professor Stefan Żychoń – the director of the Regional Laboratory of the Cracow University of Technology in Zakopane. An outstanding expert on highlander culture and its material form – from artistic decorative detail to the scale of large spatial structures – and at the same time a spreader of the inter-war ethos of the intellectual elite and an arbiter of elegance, he implemented in this manner the idea of creating a research and design facility, which would be tied with the highlands not only by the means of its location, but also drawing benefit from the resourcefulness and talent of their inhabitants, multiplying these resources.

Professor Stefan Żychoń died on 9 September 1992 in Zakopane, and was buried at the Cemetery of the Meritorious at Peksowy Brzyzek.

LITERATURA

1. Jost Henryk, *Zakopane czasu okupacji*, Zakopane 2001
2. „Zeszyty Naukowe Politechniki. Krakowskiej” nr 6, *Architektura zeszyt 25*),
3. *Wybrane problemy struktury przestrzennej polskiego i słowackiego Podtatrza* („Spraw. Posiedz. Komis. Nauk. PAN Krak.”, I–VI 1968)..

² More in: Henryk Jost, *Zakopane czasu okupacji*, Zakopane 2001.

³ „Zeszyty Naukowe Politechniki. Krakowskiej” iss. 6, *Architektura iss.25*), with an abstract published earlier in *Wybrane problemy struktury przestrzennej polskiego i słowackiego Podtatrza* („Spraw. Posiedz. Komis. Nauk. PAN Krak.”, I–VI 1968).

